

YEGÂH

hicaz perdesi kullanılmışsa pençgâh çeşnilidir. Yerindeki rast makamının üçüncü derecesi olan segâh perdesinde segâhlı veya ferahnâklı asma kararın yapıldığı da bilinmektedir. Yegâhtaki rast dizisinin üçüncü derecesi olan irak perdesi yerindeki dizisinin üçüncü derecesi olan segâh perdesine tekabül eder. Bu sebeple irak perdesinde de segâh üçlüsü veya ferahnâk beşlisiyle küçük bir asma karar yapılabilirse de bunda ısrar edilmemelidir. Çünkü o takdirde makam ferahnâk makamına benzebilir. Bunların dışında çok az olmak kaydıyla hüseyinî-aşiran perdesinde de uşşak çeşnili asma karar yapılabilir.

Yegâh makamını meydana getiren dizilerin pestten tize doğru isimleri şöyledir: Yegâhtaki rast dizisinde yegâh, hüseyinî-aşiran, irak, rast, düğâh, bûselik, nîm-hicaz veya çârgâh, nevâ. Yerinde nevâ dizisinde düğâh, segâh, çârgâh, nevâ, hüseyinî, eviç, gerdâniye ve muhayyer. Yegâh makamının yedeni, portenin altındaki kaba nîm-hicaz perdesidir. Makam bu yapıyla on iki seslik bir seyir alanına sahiptir. Bu sebeple tiz taraftan pek genişlemez. Zaten önemli olan pest taraftır. Bununla beraber tiz taraftan da genişlemesine ihtiyaç duyulduğunda nevâ makamı gibi genişleyebilir. Bu genişleme, yeni dizi teşkili tarzındadır ve nevâdaki rast beşlisinin tiz tarafına yani muhayyer perdesi üzerine bûselik dördlüsü getirilmesiyle yapılır. Bu genişleme ile nevâda bir acemli rast dizisi ortaya çıkar.



Yegâh makamının seyrine nevâ makamı dizisiyle ve güçlü nevâ perdesi civarından başlanılır. Diziyi meydana getiren ses ve çeşnilerde karışık olarak gezinildikten sonra nevâ perdesinde rast çeşnisiyle yarım karar yapılır. Bu arada nevâ dizisinin asma kararları da gösterilip düğâh perdesinde uşşak çeşnisiyle kalınarak nevâ makamı sona erdirilir. Daha sonra yegâhtaki rast dizisine geçilerek bu dizide de karışık gezinilip asma kararlar gösterildikten sonra yegâh perdesinde rast çeşnisiyle yedenli veya yedensiz tam karar yapılır.

Tanbûrî Osman Bey'in muhammes, Tanbûrî İzak'ın berefşan usulündeki peşrevleri; Neyzen Aziz Dede ile Muallim İsmâil Hakkı Bey'in saz semâileri; Ebûbekir Ağâ-



nın remel usulünde, "Zülfün hevesi gönülümü sevdaya düşürdü"; Dellâlzâde İsmâil Efendi'nin hafif usulünde, "Bir haber gelmedi ârâm-ı dil ü cânımdan" mısrayla başlayan besteleri; yine Dellâlzâde İsmâil Efendi'nin, "Piyâle elde ne dem bezmime habîb gelir" mısrayla başlayan ağır semâisiyle, "Bülbülüm bir güle kim şevkimi eflûn eyler" mısrayla başlayan yürük semâisi; Bimen Şen'in ağır aksak usulünde, "Ne gülün rengini sevdim ne de bülbül sesini", Bolâhenk Nûri Bey'in aynı usulde "Bâis oldu çeşm-i mestin âşıkın berbâdına", Nebiloğlu İsmail Hakkı Bey'in düyek usulünde "Doldur ey sâkî bu cem bezminde bir gün mey biter" mısrayla başlayan şarkıları; Rauf Yektâ Bey'in Mevlevî âyiniyle düyek usulünde, "Dünyâya gönül verme ki vîran olacaktır" mısrayla başlayan ilâhisi bu makamın örnekleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Seydî, *el-Matla'*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3459, vr. 11p; Abdülbâki Nâsir Dede, *Tedkik u Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 52-53; Hâşim Bey, *Müsiki Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 43-44; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 114-117; IV, 228; Rauf Yektâ, *Türk Musikisi*, s. 75; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (nşr. Onur Akdoğu), Ankara 1991, s. 150-153; İsmâil Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 585-588.



İSMÂİL HAKKI ÖZKAN

YEGÛS

(يَغُوث)

Kur'an-ı Kerim'de
Nûh kavminin taptığı belirtilen
ve Câhiliye döneminde de
tapılan putlardan biri.

Kelimenin "yardım etmek" anlamındaki gavs kökünden türediği, kendisinden yardım istendiği için putun bu adla anıldığı, "yağmur yağdırmak" anlamındaki gavs köküyle de bağlantı kurularak "yağmur yağdıran" mânası da verildiği (İbn Düreyd, s. 96, 153; Yâkût, V, 439) ve menşeinin Güney Arabistan olduğu ifade edilmektedir (Jeff-

rey, s. 291-292). Ancak kelimenin aslının İbrânice'den veya ona yakın bir dilden yahut Tevrat'ta adı geçen ve Edomiler'in atası olan Yeuş'tan geldiği de söylenmektedir (Mustafavî, XIV, 257; Elmalılı, VIII, 355; Smith, s. 43, 226). Kur'an-ı Kerim'de "yegûs" kelimesi Nûh kavminin taptığı putlar arasında zikredilir ve Nûh kavminden inkârcıların, "Sakin ilâhlarınızı, hele Ved, Sûvâ', Yegûs, Yeûk ve Nesr'i asla terketmeyin" dedikleri belirtilir (Nûh 71/23).

Rivayete göre Ved, Sûvâ', Yegûs, Yeûk, Nesr dindar ve sâlih kişilerdi. Fakat bunların hepsi aynı ayda ölünce akrabaları çok üzülmüş, Kâbil oğullarından biri, "Size onların şeklinde beş put yapayım mı? Yalnız ruhlarını veremem" deyince onlar da yapmasını söylemiş, o kişi de onlara benzeyen beş put yaparak dikmiştir. Bunun üzerine akrabaları putların yanına gelip onlara saygı göstermeye ve etraflarında dönmeğe başlamış, bu âdet bir kuşak boyunca sürmüştür. Ardından gelen kuşak bunlara öncekilerden daha fazla saygı göstermiş, üçüncü kuşak daha da ileri giderek putlara saygıyı tapınmaya dönüştürmüştür Öte yandan bu olayın Hz. Nûh'un dedesinin dedesi Yared zamanında vuku bulunduğu yahut bunların Nûh kavminden, hatıta Âdem'in çocuklarından olduğu da nakledilmektedir (Buhârî, "Tefsîrü'l-Kur'an", 71; İbnü'l-Kelbî, s. 32; Taberî, XXIX, 98-99; İbn Kesîr, XIV, 142-143). Allah onlara İdrîs peygamberi göndermiş, fakat onlar bu peygamberi yalanlamışlardır. Bu durum Hz. Nûh zamanına kadar devam etmiştir. Tûfan putları sürükleyip Cudda bölgesinde karaya fırlatmış ve putlar kum altında kalmıştır.

Adı geçen putları Araplar arasına ise Amr b. Lûhay getirmiştir. Kâhinlik yapan Amr'ın dostu olan cinlerden birinin kendisine Cudda kıyısına gitmesini ve orada bulacağı putları getirip Araplar'ı onlara tapmaya davet etmesini söyleyince Amr da putları getirip Araplar'a dağıtmıştır. Bunlardan Yegûs, Murâd kabilesinden En'um

b. Amr'a verilmiş, o da putu Yemen'deki Cüreş şehrinde Mezhic tepesine dikmiş, Mezhic kabileler topluluğu ve Cüreş halkı bu puta tapmıştır (İbnü'l-Kelbî, s. 8, 36). Yegüs'un, Sebe bölgesinde Curuf'ta yaşayan Murâd kabilesinin, daha sonra da Benî Guteyf'in putu olduğu da nakledilmektedir (Taberî, XXIX, 98-99).

Bir rivayete göre Murâd kabilesinden En'um ile aileleri diğer kabilelerin Yegüs'u ellerinden alacaklarını duyunca onu kaçı- rarak Benî Hâris yurduna götürmüş, pu- tu geri almak isteyen Benî Murâd ile Be- nî Hâris b. Kâ'b arasında "yevmü'r-rezm" (redm) denilen ve Bedir Savaşı ile aynı ta- rihlere (2/624) rastlayan bir savaş olmuş, Benî Murâd yenilince Yegüs, Benî Hâris'e kalmıştır. Diğer bir rivayete göre ise çatış- ma Murâd kabilesinden Benî En'um ile Benî Gutayf arasında cereyan etmiş ve Ye- güs, Benî Hâris'in bir kolu olan Benî Nür yurduna kaçırılmıştır (Cevâd Ali, VI, 260- 261). Kabileler, savaşlarda galip gelmek için bu putu da beraberlerinde götürüyor- lardı. Bundan dolayı putun adıyla bu inanç arasında bağ kurulmakta ve Yegüs'un "yar- dım etmek" anlamındaki "gavs" kökünden geldiği söylenmektedir (a.g.e., VI, 261). Yegüs'un aslan şeklinde tasvir edildiği nak- ledilmektedir (Zemahşerî, VI, 218; Smith, s. 43, 226; ERE, I, 663). Yegüs ismi Tevrat'ta (Tekvîn, 36/5, 14), ayrıca on iki İsrâil ka- bilesinin soy kütüğünde (I. Tarihler, 7/10; 8/39) ve Semûd yazıtlarında (Fahd, s. 192; Smith, s. 43) geçmekte, Yegüs ile Hintli- ler'in Vüyasa'sı arasındaki benzerliğe dik- kat çekilmektedir (bk. NESR). Câhiliye dö- neminde erkek isimleri arasında Abdüye- güs adına Mezhic, Kureyş, Tağlib ve Hevâ- zin kabilelerinde rastlanmakta, bu da adı geçen kabilelerde Yegüs'a tapınıldığını gös- termektedir (Cevâd Ali, VI, 262).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "ğvs" md.; Mustafavî, *et-Taḥ- kıḳ*, XIV, 256-257; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Eşnâm* (nşr. Ahmed Zeki Paşa), Ankara 1969, s. 8, 32, 36; Taberî, *Câmiʿu'l-beyân*, XXIX, 98-99; İbn Dü- reyde, *el-İştikâḳ*, s. 96, 153; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmecûd v.dğr.), Riyad 1418/ 1998, VI, 218; Yâkût, *Muʿcemü'l-büldân*, V, 439; Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kurʿâni'l-ʿazîm* (nşr. Mustafa Seyyid Muhammed v.dğr.), Cize 1421/ 2000, XIV, 142-143; J. Wellhausen, *Rest ara- bischen Heidentums*, Berlin 1897, s. 19-22; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qurʿân*, Baroda 1938, s. 291-292; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 355-356; T. Fahd, *Le panthéon de l'Arabie centrale à la veille de l'hégire*, Paris 1968, s. 191-194; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 260-262; W. R. Smith, *The Religion of the Semites*, New York 1972, s. 43, 226; Th. Nöldeke, "Arabs (Ancient)", ERE, I, 663.



ÖMER FARUK HARMAN

YEĞEN

Türkçe'de "kardeş çocuğu" anlamına ge- len ve yaygın biçimde amca, hala, dayı ve teyze çocukları için de kullanılan yeğen ke- limesinin Arapça'da özel bir karşılığı bu- lunmayıp bunun yerine erkek veya kız kar- deşin oğlu yahut kızı, ikinci grup yeğen- ler için de teyzeoğlu, amcaoğlu, teyze kızı, hala kızı gibi ifadeler kullanılır. İslâm hu- kukunda kişinin kardeşinin çocuğu ile olan bağı diğer grup yeğenleriyle olan bağın- dan daha kuvvetlidir ve özellikle muharremât, hidâne, nafaka, nikâh, velâyet, miras gibi ahvâl-i şahsiyye konularında hak ve vazifeler doğurmaktadır. Kendisiyle evle- nilmesi hiçbir şekilde câiz olmayan kimse- ler (muharremât) içerisinde kardeş çocuk- ları da yer alır (en-Nisâ 4/23). Buna göre bir kişi kardeşinin çocuğu anlamındaki ye- ğeniyle evlenemeyeceği gibi yeğenin fü- rûu ile de evlenemez. Bu hususta nesep- ten yeğenle süttten yeğen arasında fark yoktur. Birden fazla kadınla olan evlilikler- de bir kadınla kardeşinin kızı aynı erkeğin nikâhı altında bir araya gelemez. Nitekim Hz. Peygamber bir kadının halası ve teyze- siyle beraber nikâhlanmasını yasaklamış- tır (Buhârî, "Nikâh", 27; Müslim, "Nikâh", 37, 39; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 12).

Yakınlar arası görgü kurallarını düzen- leyen, bir kişinin evlerinde çekinmeden ye- mek yiyebileceği kişilerin sayıldığı (en-Nûr 24/61) ve Hz. Peygamber'in eşlerinin arada perde olmaksızın görüşebilecekleri yakın- larından bahseden (el-Ahzâb 33/55) âyet- lerde de kardeş çocuğunun evlenilmesi câiz görülmemen mahrem özelliği teyit edi- lir. Kadınların örtünmesiyle ilgili sıkı kural- ların geçerli olmadığı mahremler arasın- da yeğenlerden sadece kardeş çocukları zikredilmiş ve kadının onların yanında da- ha serbest giyinip dolaşabileceği belirtil- miştir (en-Nûr 24/31). Söz konusu âyette yalnızca hala ve teyzeden bahsedilmek- teyse de İslâm âlimleri evlenme yasağını (en-Nisâ 4/23) ölçü aldıklarından tesettür yönünden amca ve dayının kız yeğenleri karşısındaki konumunu da aynı şekilde değerlendirmişlerdir.

Hidâne, velâyet, nafaka ve mirasla ilgili meselelerde kardeşin çocuğu, hısımların fıkıhtaki klasik üçlü tasnifi içinde yakınlığın derecesine ve cinsiyetine göre asabe yahut zevi'l-erhâm grubu içinde yer alır, hak ve yükümlülükleri de buna göre bel- lirlenir. Birtakım sorumluluklar da içerdi- ğinden görev olarak değerlendirilebilecek olan hidâne hakkı anne, diğer yakın kadın

akraba veya asabe derecesinde erkek hi- sım bulunmadığında zevi'l-erhâm grubu- na intikal eder. Bu grubun içerisinde kız kardeşin kızları ile teyze ve hala da bulun- maktadır. Velâyet açısından amcanın ye- ğeni üzerinde önemli bir yetkisi mevcuttur. Buna göre "kâsır"ın babası veya ba- ba tarafından dedesi yoksa velâyet hakkı "binefsihî asabe"den olan amcaya geçer. Fakihlerin çoğunluğu dayının küçük çocuk üzerinde velâyet hakkının olmadığı görü- şündedir. Ebû Hanîfe'ye göre ise asabeden kimsenin bulunmaması halinde küçük üze- rindeki velâyet hak ve görevi belli bir sıra dahilinde dayı, hala ve teyzenin de yer al- dığı zevi'l-erhâma intikal eder. Bir kızın ev- liliği söz konusu olduğunda asabe grubun- dan velisi bulunmazsa bazı fakihlere göre hâkim, bazılarına göre ise aralarında bir öncelik sıralaması gözetilerek erkek tara- fından akraba olan kadınlar onu evlendir- me yetkisine sahiptir. Dolayısıyla bu gru- bu içindeki hala, şartları gerçekleştiğinde yeğeni evlendirme yetkisine sahip olur.

Nafaka mükellefiyeti açısından Hanefî- ler, zevi'l-erhâmdan olup evlenilmesince ce- vaz verilmeyen hısımların, bu çerçevede kişi ile yeğenin karşılıklı nafaka hak ve mükellefiyetine sahip olduğu görüşünde- dir. Mâlikî ve Şâfiîler'e göre ise bu kişiler nafaka mükellefi değildir. Hz. Ömer, İbn Ebû Leylâ, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el- Cevziyye ile bir rivayette Ahmed b. Han- bel'e göre de birbirleriyle evlenmeleri câiz olsun olmasın sıra kendilerine geldiğinde biri diğerine mirasçı olabilecek bütün hi- sımlar arasında karşılıklı nafaka yüküm- lülüğü vardır. Miras hukuku bakımından ölenin asabesi durumundaki oğlu (amca) yeğenlerini mirastan engellerken (hacb) kızı (hala) mutlak olarak engellemez; me- selâ kız yeğen halasıyla birlikte dedesinin mirasından pay alabilir. Öte yandan amca, yeğenlerinin mirası açısından binefsihî asa- be durumunda iken erkek yeğen de asabe grubunda yer alarak amcasına vâris ola- bilir. Gerek dayı, hala ve teyze yeğenleri- nin mirası bakımından gerekse yeğenler bu akrabalarına nisbetle zevi'l-erhâm gru- bunda yer alırlar ve sahâbenin çoğunluğuna, Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre şartların gerçekleşmesi durumunda bir- birlerine mirasçı olurlar. Yargılama hu- kuku açısından kişi ile yeğenin birbirle- ri hakkında şahitlik yapabilecekleri husu- sunda görüş birliği vardır.

Yaygın kullanımda yeğen olarak anılan amca, hala, dayı ve teyze çocukları açısın- dan mirasla ve bazı fakihlere göre bunun yanında nafakayla ilgili istisnâ durumlar